

PAULE DESMOULIÈRE – FÖRKÖLI GÁBOR*

Peiresc emlékezete

Kisvárdai Èh Mihály ismeretlen gyászverse egy poliglott kiadványban (1638)

1638-ban Rómában különös kiadvány látott napvilágot, amely az előző évben elhunyt francia csillagásznak, tudósnek, műkincs- és régiséggyűjtőnek, Nicolas-Claude Fabri de Peirescnek (1580–1637) állított emléket gyászbeszédekkel, sírversekkel és különböző nyelveken írott költemények sorozatával.¹ A *Monumentum Romanum Nicolao Claudio Fabricio Perescio, senatori Aquensi, doctrinae virtutisque causa factum* című kötet fontosságát az adja, hogy egy eddig ismeretlen magyar nyelvű költeményt is találunk benne. Az alábbi közlemény a szöveg közlésén kívül felvázolja a könyv születésének körülményeit, és bemutatja a magyar vers szerzőjét a kötet kiadásában résztvevő tudós körök és mecénások ismeretében.

A megjelenés körülményei

Peiresc 1637. június 24-én hunyt el Aix-en-Provence-ban. Az egész Európával levelezésben álló tudós halálára szinte azonnal megemlékező írások sora született, köztük Pierre Gassendi ismert *Vitája*.² Az életrajz szerzője, aki barátja mellett volt utolsó napjaiban, arról is beszámol, hogy a halál másnapján Aix-ben ünnepélyes külsőségek között helyezték örök nyugalomra a testet a domonkos testvérek templomában. A halálhír gyorsan elterjedt a *respublica litteraria* tagjai között. Gassendi megemlíti például, hogy Saumaise 1637. július 12-én levelet írt Leidenből a Dupuy fivéreknek. A levél szerzője nyilvánvalóvá teszi, hogy mennyire vigasztalhatatlan a veszteség miatt, ám kész Peiresc nagyságának írásaiban emléket állítani. Gassendi említést tesz arról a levélről is, amelyet Gabriel Naudé küldött neki Rómából 1637. július 13-án. Naudé 1637. július 22-én Jacques Dupuy-nek is küldött levelet, amelyben felidézte „a Peiresc úr halála felett érzett gyászt és bánatot”, valamint „mindannak a tudósnek az együttes támo-

* Paule Desmoulière az Université Paris-Sorbonne (Paris IV) doktorandusza; Förköli Gábor az MTA-ELTE „Humanizmus Kelet-Közép-Európában” Lendület-kutatócsoport tudományos segédmunkatársa. A megjelenés körülményeiről és a kötetéről szóló rész Paule Desmoulière munkája, a magyar költeményről és szerzőjéről szóló részt pedig Förköli Gábor írta. A magyar vers szerzőjének azonosításában Szentmártoni Szabó Géza segített, akinek ez úton is köszönetet mondunk.

1 *Monumentum Romanum Nicolao Claudio Fabricio Perescio, senatori Aquensi, doctrinae virtutisque causa factum*, Romae, typis vaticani, 1638 (a továbbiakban: *Monumentum*).

2 Pierre GASSENDI, *Viri illustris Nicolai Claudii Fabricii de Peiresc, senatoris aquisextiensis vita*, Parisiis, sumptibus S. Cramoisy, 1641.

gatását, akiknek kötelességük lesz pennájuk segítségével megemlékezni róla”.³ A levél írója elmondja, hogy Pierre Gassendinek címzett levelében már tett erőfeszítéseket azért, hogy megismertesse a világgal Peiresc emlékét. 1637 decemberében Rómában az Accademia degli Umoristi is megemlékezett a jeles tudósról: Peiresc halálára készült verseket szavaltak, a Rómában élő francia író, Jean-Jacques Bouchard (1606–1641) pedig gyászbeszédet tartott. Úgy tűnik tehát, az ötlet, hogy Peirescnek méltó emléket állítsanak, hamar utat talált barátaihoz és levelezőtársaihoz. 1638-ban ki is nyomtatták a *Monumentum Romanum* című könyvet.

Ez a quarto nagyságú, körülbelül 120 lap terjedelmű kötet meglehetősen heterogén: szerepel benne Jean-Jacques Bouchard már említett halotti laudációja,⁴ az Accademia degli Umoristi tagjainak gyászverscsokra⁵ és Gabriel Naudé fent bemutatott levele,⁶ valamint a könyv tartalmaz egy utolsó, ΠΑΓΓΛΟΣΣΙΑ (*Panglossia*) című fejezetet is.⁷ Ez utóbbi rész, mint a címéből is kiderül, olyan költeményeket tartalmaz, amelyeket legalább negyven különböző nyugati és keleti nyelven írtak, köztük magyarul is.

Minden jel arra mutat, hogy ezt a gyászverskötetet Francesco Barberini, VIII. Orbán pápa unokaöccsének kezdeményezésére állították össze, legalábbis ezt sugallja François l’Huillier-nek a *Monumentum*-ban megjelent levele.⁸ Peiresc egyrészt 1618-tól rendszeresen levelezett nagybátyjával, Maffeo Barberinival egészen annak egyházfővé történő megválasztásáig, ráadásul az aixi tudós komoly szerepet játszott *Poemata*-jának 1620-as párizsi megjelentetésében is.⁹ Másrészt 1625. októberi aixi látogatása óta maga Francesco is kapcsolatban állt Peiresckel, aki leveleket és ajándékokat küldött neki.¹⁰ Bouchard-t is Peiresc közvetítésével alkalmazta VIII. Orbán unokaöccse. Miután ugyanis Peiresc 1630-ban, Belgentier-ban fogadta a Jacques Dupuy és Pierre Gassendi ajánlásával érkező Bouchard-t, ez utóbbi már Peirescnek az Antonio és Francesco Barberinihez szóló ajánlólevelével érkezett Rómába 1631-ben. Némi nehézség árán

3 Párizs, Bibliothèque Nationale, ms. Dupuy, 785.

4 Néhány költemény is kíséri, amelyet az orációról írtak: *uo.*, ††4r–C6r.

5 *Carmina academicorum romanorum recitata in concione funebri ad Nic. Cl. Fabricii Perescii mortem decorandam = Monumentum*, Dr.

6 A *Monumentum*-ban szereplő keltezés 1637. aug. 17-ére teszi a levelet. Mivel azonban Gabriel Naudé már Jacques Dupuy-nek írott 1637. júl. 22-ei levelében is említi ezt a küldeményt, valószínűleg inkább a Vitában szereplő, korábbi dátumot kell helyesnek elfogadnunk.

7 *Panglossia sive generis humani lessus in funere delicii sui Nicolai Claudii Fabricii Perescii = Monumentum*, K1r–O4r.

8 A levél dátuma: 1638. jan. 1. François l’Huillier a francia király tanácsosa volt, és maga is levelezésben állta Peiresckel. Lásd a levelet, amelyet l’Huillier Peiresc-nek írt Aix-en-Provence-ba 1630. júl. 22-én, Aix-en-Provence, Bibliothèque Méjanes, Ms. 206 (1024), 121–126.

9 Ill[ustriss]imi et Rev[erendiss]imi Maffaei S.R.E. card. BARBERINI, *Poemata*, Lutetiae Parisiorum, apud A. Stephanum typographum, 1620. Peirescnek a kötet megjelenésében játszott szerepéről: Petrus Johannes Antonius Nicolaas RIETBERGEN, *Power and religion in baroque Rome: Barberini cultural policies*, Leiden, Brill, 2006, 109–111.

10 Erről lásd Jérôme DELATOUR, *Abeilles thuaniennes et barberines: Les relations des savants français avec les Barberini sous le pontificat d’Urbain VIII = I Barberini e la cultura europea del Seicento*, a cura di Lorenza Mochi ONORI, Sebastian SCHUTZE, Francesco SOLINAS, Roma, De Luca, 2007, 155–172.

Bouchard el is nyerte a bíboros patrónus protekcióját 1634-ben.¹¹ François L'Huilliernek címzett levelében ezt írja Bouchard: „cum primum tristis de eius interitu nuncius mihi a Petro Gassendio V. D. huc allatus est, illico Francisco Barberino Cardinali autor fui, ut homini de nomine Romano optime merito, honores funebres Romae publice haberentur”.¹² Mint kifejti, ezért kérte fel Francesco Barberini az Accademia degli Umoristit, hogy szervezzenek megemlékezést. Minden bizonnyal ebből az ünnepségből indult ki az ötlet, hogy kiadják a *Monumentum Romanumot*, amelyben *Carmina* címmel egy egész szekciót foglalnak el az akadémia tagjai által írott gyászversek. A Vatikáni Könyvtár számadásjegyzékeiből az is kiderül, hogy a könyvet Barberini bíboros költségén nyomtatták ki.¹³ Vagyis nem véletlenül viseli a kötet a *Monumentum Romanum* címet: nemcsak Peirescet, hanem Róma városát és a Barberiniek kultúrapártoló mecenatúráját is dicsőíti, ahogy azt maga Bouchard hangsúlyozza a könyvnek a Francesco Barberinihoz írott előszavában.

A Panglossia

Ez a poliglott versfüzér jól példázza, miként használták Rómában a rendelkezésre álló szellemi erőforrásokat ahhoz, hogy emléket állítsanak Peiresc, de még inkább a Barberini-kori Róma dicsőségének. A *Panglossia* keletkezéstörténetéhez meg kell vizsgálnunk, miben állt VIII. Orbán pápa Rómájában az idegennyelv-ismeret fontossága a katolikus egyház missziós tevékenysége szempontjából. 1622-ben a pápa az Inscrutable bullával életre hívta a Congregatio de Propaganda fide-t. 1626-ban a kongregáció olyan nyomdát kapott, amelyet számos különféle nyelv karakterkészletével felszereltek. Ennek a nyomdának az volt az egyik különleges feladata, hogy a misszionáriusokat el- lássa keleti nyelveket ismertető grammatikákkal, mint például az *Alphabetum Coptum sive Aegyptiacum*,¹⁴ az *Alphabetum Chaldaicum antiquum*¹⁵ vagy Abraham Ecchellensis *Linguae Syriacae, sive Chaldaicae perbrevis institutio* című könyve.¹⁶ Ugyanez a nyomda adta ki 1636-ban Athanasius Kircher első, kopt nyelvről szóló munkáját, a *Prodromus Coptus seu Aegyptiacus* is. A Peiresc emlékére készült *Monumentum* már csak azért

11 1634. febr. 11-én írott levelében Bouchard hálásan meg is köszöni Peirescnek az Francesco Barberinihez írott ajánlását, amelynek köszönhetően álláshoz is jutott, „hogy így a Vatikánban található, az egyház javára író görög auktorokkal foglalkozhassam; Theophanésszal kell kezdenem munkámat, aki a Diocletianustól a Mihály és Teofil császárig tartó időszak történetét írta meg”. Pierre TAMIZEY DE LAROCHE, *Les Correspondants de Peiresc*, I, Jean-Jacques Bouchard, Agen, Lamy, 1879, 71–76.

12 *Monumentum*, ††1r.

13 Ezt az adatot P. J. A. N. RIETBERGEN fedezte fel a Vatikáni Könyvtár *Computisteria* c. alatt megtalálható kézírataiban; *i. m.*, 413, n. 109.

14 *Alphabetum coptum sive aegyptiacum*, Roma, Stamperia della Sacra Congregazione de Propaganda Fide, 1630 körül.

15 *Alphabetum chaldaicum antiquum estranghelo dictum unà cum alphabeto syriaco, oratione dominicali salutatione angelica, & symbolo fidei*, Romae, typis Sac. Congr. de Propaganda Fide, 1636.

16 Abraham ECHELLENSIS, *Linguae Syriacae, sive Chaldaicae perbrevis institutio*, Romae, typis sac. cong. De Prop. Fide, 1628.

is a kongregáció nyomdájához kötődik, mivel több szerzője részt vett a kongregáció könyvkiadói tevékenységében. Athanasius Kircher például egymaga írt a kötetbe egy „elogium Targumicum”¹⁷-ot, egy „dodecastichum Samaritanum”¹⁸-ot, egy „encomium Georgianum”-ot¹⁹ és egy „tristrophum Cophtum”-ot.²⁰ Ám nem csupán a keleti nyelveket reprezentálja a könyv. Így például Luke Wadding, az ír pap, aki a kötet gael nyelvű versét írta, a kongregáció írországi kérdésekben illetékes tanácsadója volt. Nem lehet kétséges, hogy a *Panglossia* annak a lázas tevékenységnek a gyümölcse, amely ebben az új, a Barberiniek által felállított és támogatott kongregációban zajlott.²¹ Azt is meg kell említenünk, hogy a *Panglossia* szerzői közül többen a különféle nációk római kollégiumainak voltak a tagjai, Luke Wadding például az íreké. A *Monumentum* így tökéletesen tükrözi a Barberiniek szándékát, hogy Rómát a világ középpontjaként mutassák be, amint azt Scipion de Grammont költeménye is kifejezi:

Proh Superi ! quanta est Romana potentia, quae nunc
Tot populis, & tot gentibus ora aperit.
Romana vere nunc clauditur Orbis in Urbe,
Cui tam multitudo competit ore loqui.
Roma caput Mundi fuit hactenus, at mage Mundus
Urbano dici Principe Roma potest.²²

A kötet magyar verse

A fent vázolt missziós tevékenység és kultúrapolitika kereteibe tökéletesen illeszkedik a kötet magyar nyelvű verse is, amelyet a könyv 117–118. lapján olvashatunk.²³ Mint tudjuk, a Barberiniek kiváló kapcsolatokat ápoltak a magyar katolikus megújulás képviselőivel. Pázmány Péter bíborosi kinevezését Francesco Barberini is támogatta, és az esztergomi érsek tiszteletére Rómában latin köszöntővers is született a jeles alkalomból.²⁴ A magyar jezsuiták munkáját Francesco Barberini azzal is segítette, hogy könyveket adományozott a nagyszombati jezsuita kollégiumnak.²⁵ Pázmány hozzá for-

17 *Monumentum*, K6v. A *targum* nem más, mint az Ószövetség héber szövegeinek arameus nyelvű fordítása vagy parafrázisa.

18 *Uo.*, L1v, 90. A szamaritánus hébert szamaritánus ábécével, a héber ábécé kezdetleges változatával írják. A mózesi öt könyv egyik változatát ezen a nyelven írták.

19 *Uo.*, L3r, 93.

20 *Uo.*, L4v, 96.

21 A *Monumentum* és a De Propaganda Fide kongregáció kapcsolatainak részletesebb elemzéséhez lásd jelen sorok szerzőjének megjelenés alatt álló doktori disszertációját: Paule DESMOULIÈRE, *Recueils de poésie funèbre en Italie, en France et en Grande-Bretagne 1587–1644*.

22 *Monumentum*, K2v.

23 Közvetlenül előtte egy-egy lengyel és litván emlékv. (117), utána pedig egy albán, egy hindi és egy japán nyelvű költemény szerepel (118), a fejezetet pedig egy perui inka nyelven írott *Elogium* zárja (119).

24 BITSKEY István, *Ismeretlen köszöntővers a bíborossá kinevezett Pázmány Péterről*, ItK, 101(1997), 159–165.

25 Két ilyen műről tudunk: az egyik a *Conciliorum generalium ecclesiae catholicae* (Róma, 1609–1612), a

dult akkor is, amikor gyámfiái, Zrínyi Miklós és Péter itáliai tanulmányútját készítette elő. Itt feltétlenül meg kell említenünk azt a jól ismert epizódot, amikor a fiatal Zrínyi Miklós és Péter 1636-ban Rómába látogatva VIII. Orbán pápa kihallgatására is eljutott, ahol Miklós megkapta ajándékba az egyházfő *Poemata* című verseskötetét, benne a személyre szóló, Horatius-idézetet tartalmazó, kézzel írott dedikációval.²⁶ Kéry János pálos szerzetes, aki Zrínyi Miklós felett latin nyelvű sírbeszédet mondott, Rómában Barberini bíboros támogatásával folytatta tanulmányait, s a gyászbeszéd nyomtatott változatát szintén neki ajánlotta.²⁷ Dinasztikus kapcsolat is fennállt a magyar koronához tartozó Horvátország és a Barberiniek között, Frangepán Ferenc ugyanis Barberini lányt vett feleségül, sőt 1664-ben Francesco Barberini a török ellen harcoló Zrínyi Miklósnak pénzsegélyt is küldött.²⁸

Bár Peiresc magyarországi kapcsolatairól tudomásom szerint nem ír a szakirodalom, arra felfigyelhetünk, hogy a kötet szerzői közül Athanasius Kirchnernek különösen jó magyarországi kapcsolathálója volt. Nagyszabású, az egyiptomi hieroglifák és vallásos hiedelmek értelmezésére vállalkozó *Oedipus Aegyptiacus* című könyvének egyik fejezetét például Lippay György érseknek ajánlotta, akinek példánya végül Zrínyi Miklós csáktornyai könyvtárába került.²⁹ Kiss Farkas Gábor részletes tanulmányából kiderül, hogy Nádasdy Ferenc országbíró is kapott egy dedikált fejezetet, sőt később a szerző egy önálló művet is ajánlott neki *Arithmologia* címmel. Több, Rómába látogató magyar arisztokrata sarj is találkozott Kirchnerrel, aki magyarországi rendtársaival is rendszeresen levelet váltott tudományos – például bányászati – kérdésekben, s levélben vitázott Paracelsus tanain Georg Schaidenperger jezsuita orvossal is.³⁰ Különösen érdekes jelen közlemény szempontjából, hogy az *Oedipus Aegyptiacus*ban ajánlásképp III. Ferdinánd császárnak szóló poliglott versgyűjtemény olvasható, amely koncepciójában nagyon hasonlít a *Monumentumra*. Az *Oedipus* második, kibővített kiadásában így egy ismeretlen szerzőjű, magyar nyelvű ajánlóverset is olvashatunk, amely Kirchnernek a magyarországi jezsuitákkal való kitűnő kapcsolatairól árulkodik.³¹

másik pedig Nagy Szent Gergely ötkötetes összkiadása (*Opera*, Róma, 1588–1593). Vö. FARKAS Gábor Farkas, *A nagyszombati egyetemi könyvtár az alapításkor*, Bp.–Szeged, Országos Széchényi Könyvtár-Scriptum Rt., 2001 (A Kárpát-medence Koraiújkorai Könyvtárai, 3), 177–179 (nr 201–202).

26 Maffeo BARBERINI, *Poemata*, Antverpia, ex officina Plantiniana Balthasari Moreti, 1634. Az előzéklével hátára írt Horatius-idézet a következő: „Fortes creantur fortibus et bonis, / Est in iuuenis, est in equis / Patrum virtus, nec imbellem feroces / Progenerant aquilae columbam.” (*Carmina* IV, 4, 29–32.) Vö. *A Bibliotheca Zriniana története és állománya*, szerk. KLANICZAY Tibor, Bp., Argumentum–Zrínyi, 1991 (Zrínyi-könyvtár, 4), 261–262 (nr 260).

27 KÉRY János, *Oratio funebris quae tristes exequias illustrissimi ac excellentissimi Domini, Domini Nicolai comitis perpetui a Zrinio [...] persecutus est*, Tyrnaviae, typis Academicis, Matthaeus Byller, 1664, RMK II, 1039.

28 A Zrínyiek és a Barberini család kapcsolatait, ill. a római látogatás körülményeit a következő tanulmány alapján foglaltuk össze: BENE Sándor, *A Zrínyi testvérek az Ismeretlenek Akadémiáján: Velencei karnevál*, ItK, 97(1993), 650–668, itt: 664.

29 *A Bibliotheca Zriniana...*, i. m., 324–325 (nr 398).

30 Kiss Farkas Gábor, „*Difficiles nugae*”: Athanasius Kircher magyarországi kapcsolatai, ItK, 109(2005), 436–468.

31 *A két Rákóczi György korának költészete (1630–1660)*, s. a. r. VARGA Imre, Bp., Akadémiai, 1977 (Régi Magyar Költők Tára: XVII. század, 9), 357–358. A vers az *Oedipus Aegyptiacus* első kötetének elejére

Szóljunk most magáról a magyar gyászversről és annak szerzőjéről. Az *Ode Hungarica sive Hunnica* cím alatt a „Michaelis Eh Lersvardaiensis” nevet olvashatjuk. Ez a névalak azonban így egészen biztosan hibás. Mint látni fogjuk a versben lévő gyakori nyomdahibákból, a szedő nyilván nem tudott magyarul, ezért számos hibát vétett, és a magyar szerző minden bizonnyal nem láthatta már a levonatot. A szedő több alkalommal is betold egy *r* betűt oda, ahol annak semmi keresnivalója nem lenne, így lehetséges, hogy a szerző írásképe furcsának tűnhetett előtte, és önálló betűnek nézhette a hurkokat. A „Lersvardaiensis” névből így az *r* törölhető; további két betű javításával a Michaelis Eh Kisvardaiensis nevet kapjuk, amelyet egy már ismert római magyar diák nevével, Kisvárdai Éh Mihályéval azonosíthatunk.

Római egyetemjárásának dokumentumait és tézislapját Veress Endre ismertette.³² Irodalmi munkásságáról eddig nem tudunk, két levelét egy részletesebb életrajz kíséretében azonban már kiadta Kovács Sándor Iván és Kulcsár Péter.³³ Ezek alapján a következő adatok ismereteseek életéről: 1611-ben született, apja bizonyos Dénes, anyja Szabó Katalin. 1634. október 10-én érkezett Rómába, ahol a Collegium Germanicum et Hungaricum alumnusaként tanult. 1635. május 25-én tett esküt. Bitskey István adatai szerint 1641-ig tanult Rómában,³⁴ vagyis a Peiresc-emlékkötet idején az Örök Városban tartózkodott.

Rómából, 1638-ban írja két fennmaradt levelét a külhoni tanulmányait támogató mecénásainak. Az első, június 23-ai levél címzettje Nyáry István (1585/1590 k.–1643), Bethlen Gábor korábbi híve, aki 1634-ben katolizált. Varannai udvarában egyetlen gyermekét Szepesi Csombor Márton nevelte, és ez a fiú a címzettje az *Udvári scholának* (1623).³⁵ A hozzá írott levelében Kisvárdai Éh ígéretet tesz, hogy búcsúlevelet szerez számára VIII. Orbán pápától a felújított kisvárdai várkápolnához. Beszámol arról is, hogy szülei halálhírét vette, ezért hűgát, illetve anyját, ha mégis élne még, mecénása gondjára bízta. Tudósít a pápa jó egészségi állapotáról, akárcsak Maximilian Trautmannsdorf császári követ ünnepélyes érkezéséről. A levelet Kisvárdai Éh a címzett káplánjaként írta alá.³⁶ A fentiek alapján a levél írója valószínűleg tisztában volt a pápai udvar híreivel, és valamilyen szinten bejáratos lehetett oda. A másik, ugyanaznap írott levél

bekötött, kolofon nélküli verses albumban olvasható: *Triumphus Caesareus Polyglottus* [Róma, 1655], D1r–D2r. Tüskés Gábor szerint a verset talán Nádaszi János jezsuita atya szerezte, akivel Kircher levelezésben állt; vö. Tüskés Gábor, *A XVII. századi elbeszélő egyházi irodalom európai kapcsolatai: Nádaszi János*, Bp., 1997, 150–151. Természetesen Rómában élő magyar jezsuitára is gyanakodhatunk.

32 VERESS Endre, *Matricula et acta hungarorum in universitatibus Italiae studentium*, II, Roma; *Collegium Germanicum et Hungaricum*, Bp., Stephaneum Nyomda, 1917 (Fontes Rerum Hungaricarum, 2), 38–39; és Uő, *Olasz egyetemeken járt magyarországi tanulók anyakönyve és iratai*, Bp., Magyar Tudományos Akadémia, 1941 (Olaszországi Magyar Emlékek, 3), 280–281.

33 KOVÁCS Sándor Iván, KULCSÁR Péter, *Régi magyar írók és prédikátorok kiadatlan levelei III.*, Acta Historiae Litterarum Hungaricarum, 9(1969), 91–101. A két levél eredeti jelzete: MOL Zichy család lvt. P. 707, Fasc. 81, Nr 07541, ill. Nr 03683.

34 BITSKEY István, *Hungariából Rómába: A római Collegium Germanicum Hungaricum és a magyarországi barokk művelődés*, Bp., Nemzeti Tankönyvkiadó, 1996, 236.

35 KOVÁCS–KULCSÁR, *i. m.*, 94.

36 *Uo.*, 99–100.

címzettje Melith Péter (1585 k.–1644), a Nyáryak távoli rokona, Kisvárdai részbirtokosa. A magyar katolikus barokk más alakjaival is kapcsolatban állt, így Dobokay Sándorral, Ferenczffy Pállal, Forró Györggyel és Dobronoki Györggyel.³⁷ Kisvárdai Éh azért fordul hozzá, hogy igazolást kérjen tőle törvényes származásáról, amely a magisteri fokozat elnyeréséhez volt szükséges.³⁸ A fokozatszerzés sikerült, ugyanis 1638-ban Rómában igényes kivitelű filozófiai tézislapot jelentetett meg.³⁹ Ezt a művészettörténet is számon tartja, mivel Rómából ezen kívül csak egyetlen, magyar diáktól származó tézislapot ismerünk – Szelepcsényi György Pázmány arcképét ábrázoló tézislapját –, a szóban forgó nyomtatványon ráadásul neves művészek dolgoztak: a rajzot Annibale Caracci tanítványa, a római Raffaello Vanni készítette, míg a rézmetsző a németalföldi Cornelius Bloemaert volt.⁴⁰ A téziseket Kisvárdai Éh a valószínűleg tanulmányai finanszírozásában is résztvevő Lósy Imre esztergomi érseknek ajánlja, akinek címerét a tézislapon is megtaláljuk; Lósy egyébként korábban maga is a Collegium Germanicum Hungaricum diákja volt.⁴¹ Kisvárdai Éh tanulmányai befejeztével hazatért, és 1642-ben esztergomi kanonok lett; 1664-ben halt meg.⁴²

A *Monumentum*-ban megjelent verse a Rómában tanuló különféle nációkkal és a Barberini-féle kultúrapártoló politikával való szoros együttműködésének dokumentuma. A reprezentatív tézislap pedig a képzőművészeti világgal való kapcsolatfelvételét bizonyítja. Ugyan nehezen lehetne jelenlegi ismereteink alapján bizonyítani, hogy a Barberini pápát meglátogató Zrínyi testvérek Kisvárdai Éhvel mint a *natio hungarica* Rómában tartózkodó képviselőjével is találkoztak 1636-os érkezésük idején, frissen felfedezett versszerzőnknek a pápai udvarral és kultúrpolitikával való kapcsolata alapján azonban ennek lehetőségét sem zárhatjuk ki.

A szerző gyászverse három négysoros, bokorrímes strófából áll, és felező tizenkettesekben íródott. Peiresckel kapcsolatban nem derül ki semmilyen személyes vonatkozás, viszont arra talán érdemes figyelni, hogy a szerző tisztában van a francia uralkodóház címertanával, és ezért emlegeti a liliomokat, amelyekről Chlorisra, a tavasz és a virágzás nimfájára asszociál. A nyelvi sokféleség miatt nem lenne könnyű feladat összevetni a költeményt a kötet összes többi darabjával, azonban úgy tűnik, hogy ez a vers nincs tartalmi-szerkezeti összefüggésben a *Monumentum* más verseivel, így Kisvárdai Éh saját leleményének, nem pedig fordításnak tekintendő. Mint már említettük, a szedő nem igazán boldogult a magyar kézirattal. Így a nyomtatott szövegben sok a felesleges szóköz és központozási jel; a hosszú szárú *f*-t a nyomdász gyakran *f*-nek

37 Uo., 95.

38 Uo., 100–101.

39 *Illmo ac Rever^{mo} D. D. Emerico Losi Archiepo Strigon^{si} S.^{ae} Sedis Apostolicae Legato Nato Primati Regni Hunga[riae] etc. D. D. Philosophicas Theses Michael Eh Kisvardiensis Hungaris Coll. Germ^{ci} et Hungar^{ci} Alumnus. Raphael Vannius Senensis del. C. Bloemaert sculp. Romae.* A nyomtatvány nem szerepel az RMK-ban, a tézislapról azonban Veress Endre fotót is közöl: VERESS, *Matricula et acta hungarorum...*, i. m., 39.

40 GALAVICS Géza, *Későreneszánsz és korabarokk = Művészettörténet: Tudománytörténet*, szerk. ARADI Nóra, Bp., Akadémiai, 1973, 55–56.

41 BISTKEY, i. m., 248.

42 KOVÁCS-KULCSÁR, i. m., 94.

vagy *t*-nek nézi, *z* helyett pedig sokszor *r*-t szed ki. Különösebb nehézséget mégsem okoz a szöveg olvasása, csupán a sok hibával szedett *tolefeel* betűsoré, amelyet verstani okokból *töltse*-re javítottunk. Az erősen rontott szöveg miatt értelmetlennek látszott a javításokat a betűhív szövegközlésen elvégezni, ezért a betűhív, hibás szöveget egy értelmező olvasattal egészítettük ki.

A szövegközlés igyekszik visszaadni a szöveg tipológiai tagolását, vagyis azt, hogy minden versszak sorköz nélkül, kikezdéssel indul. Ez a megoldás Kisvárdai Éh versét a kötet olasz nyelvű költeményeinek stanzáihoz közelíti, bár ezek ölelkező rímet használnak.⁴³ A szerző néhány kifejezése („Fordítsad bánatra”; „fedezd bé színedet”; „csillagzó végház”) esetleges Balassi-hatásról árulkodhat.⁴⁴

[117]

ODE HVNGARICA SIVE HVNNICA
MICHAELIS EH LERSVARDAIENSIS.

ODE HUNGARICA SIVE HUNNICA
MICHAELIS EH KISVARDAIENSIS

O Gioni o rusegek frep lako terhaza,
Tris Liliomoknak cillagro veghaza,
Francia kiraly nak holdolt tartomannia,
Cloris Iften Afrony riragos hajlekja. [118]
Fordiczad banatra regi oromedet,
S. Fekete fatiollal fedezdbe frinedet,
Siralmas iaj frokakat tolefeel be fule det,
Suru konij hulaffal arafrad tremedet.
El efet orfsragod hatalmas ozlopia
K.ralyod kertenek egik liliomia
El efet koronad tundoklo giemantia
PEIRESI miklos Doctorok cillagja.

Ó, gyönyörűségek szép lakó tárháza,
Friss liliomoknak csillagzó végháza,
Francia királynak holdolt tartománya,
Chloris istenasszony virágos hajlékja!
Fordítsad bánatra régi örömedet,
S fekete fátyollal fedezd bé színedet,
Siralmas jajszókkal töltsed bé füledet,
Sűrű könnyhullással áraszsd szemedet!
Elesett országod hatalmas oszlopja,
Királyod kertének egyik liliomja,
Elesett koronád tündöklő gyémántja,
PEIRESI Miklós, doktorok csillagja.

43 A kötet az alábbi három firenzei költő versét közli: Alessandro Adimari, Michelangelo Buonarroti il Giovane és Francesco Rovai = *Monumentum*, 101–106.

44 A „csillagzó végház”-ra Balassinál lásd: „Ó nagy kerek kék ég, dicsőség, fényesség, / csillagok palotája” (58. vers, 1. vsz.); a „szín” szó `arc` jelentésére: „Angyali áldott szént, dicsőítetté / halandóra hogyhogy ádsz?” (40. vers, 9. vsz.), „Óh, véghetetlen kín, kit angyali szép szín / víg szívemre bocsátott!” (59. vers, 2. vsz.); a „fordít” ige érzelmi állapotváltozásra való használatára lásd „Öröme fordít, ha szólit / magához édes szavával” (5. vers, 3. vsz.), „Hozzád gyűlölségét, nagy kegyetlenségét / jó kedvre fordította” (37. vers, 8. vsz.) „Búból menthet, jóra mindent fordíthat” (*Hymni tres ad sacrosanctam Trinitatem, Hymnus primus, ad Deum Patrem* – „Az Szentháromságnak első személye...”, 9. vsz.), „Te minden jóra fordíthatod meg / az én bánatimat”, ill. „Fordítsad immár kegyelmességre / bosszúállásidot” (*Mégis bővebb szóval kérleli Istennek haragját* – „Óh, én Istenem, im, mi történék...”, 7., ill. 8. vsz.), „Kit csak te gyógyíthatasz, életre fordíthatasz, / szánd keserves fejemet” (*Psalms 51* – „Végtelen irgalmú...”, 11. vsz.).